

Հարգելի՛ ընթերցող,

Արցախի Երիտասարդ Գիտնականների և Մասնագետների Միավորման (ԱԵԳՄՄ) նախագիծ հանդիսացող **Արցախի Էլեկտրոնային Գրադարանի** կայքում տեղադրվում են Արցախի վերաբերյալ գիտավերլուծական, ճանաչողական և գեղարվեստական նյութեր՝ հայերեն, ռուսերեն և անգլերեն լեզուներով: Նյութերը կարող եք ներբեռնել ԱՆՎՃԱՐ:

Էլեկտրոնային գրադարանի նյութերն այլ կայքերում տեղադրելու համար պետք է ստանալ ԱԵԳՄՄ-ի թույլտվությունը և նշել անհրաժեշտ տվյալները:

Շնորհակալություն ենք հայտնում բոլոր հեղինակներին և հրատարակիչներին՝ աշխատանքների էլեկտրոնային տարբերակները կայքում տեղադրելու թույլտվության համար:

Уважаемый читатель!

На сайте **Электронной библиотеки Арцаха**, являющейся проектом **Объединения Молодых Учёных и Специалистов Арцаха (ОМУСА)**, размещаются научно-аналитические, познавательные и художественные материалы об Арцахе на армянском, русском и английском языках. Материалы можете скачать БЕСПЛАТНО.

Для того, чтобы размещать любой материал Электронной библиотеки на другом сайте, вы должны сначала получить разрешение ОМУСА и указать необходимые данные.

Мы благодарим всех авторов и издателей за разрешение размещать электронные версии своих работ на этом сайте.

Dear reader,

The Union of Young Scientists and Specialists of Artsakh (UYSSA) presents its project - **Artsakh E-Library** website, where you can find and download for FREE scientific and research, cognitive and literary materials on Artsakh in Armenian, Russian and English languages.

If re-using any material from our site you have first to get the UYSSA approval and specify the required data.

We thank all the authors and publishers for giving permission to place the electronic versions of their works on this website.

Մեր տվյալները – Наши контакты - Our contacts

Site: <http://artsakhib.am/>

E-mail: info@artsakhib.am

Facebook: <https://www.facebook.com/www.artsakhib.am/>

ВКонтакте: <https://vk.com/artsakhiblibrary>

Twitter: <https://twitter.com/ArtsakhELibrary>

ՀՀ ՍՊՈՐՏԻ ԵՎ
ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՐՑԵՐԻ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

ԵՐԵՎԱՆԻ
ՊԵՏԱԿԱՆ
ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

«ՉԱՆԳԵՉՈՒԻԻ
ՊՂՆՁԱՄՈՒԲԳԵՆԱՅԻՆ
ԿՈՄԲԻՆԱՏ» ՓԲԸ

ԱՐՑԱԽԻ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ
ԳԻՏՆԱԿԱՆՆԵՐԻ ԵՎ ՄԱՍՆԱԳԵՏՆԵՐԻ
ՄԻԱՎՈՐՈՒՄ (ԱԵԳՄՄ)

ԳԻՏԱԿԱՆ ԱՐՑԱԽ

SCIENTIFIC
ARTSAKH

НАУЧНЫЙ
АРЦАХ

№ 1, 2018

Հիմնադիր – Founder – Учредитель:
ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՍՈՒՍԱՐԱՆ (ԵՊՀ)
YEREVAN STATE UNIVERSITY (YSU)
ЕРЕВАНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ (ЕГУ)
www.y-su.am

Հրատարակիչ – Publisher - Издатель:
ԱՐՅԱԽԻ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԳԻՏՆԱԿԱՆՆԵՐԻ ԵՎ ՄԱՍՆԱԳԵՏՆԵՐԻ ՄԻԱԿՈՐՈՒՄ (ԱԵԳՄՍ)
UNION OF YOUNG SCIENTISTS AND SPECIALISTS OF ARTSAKH (UYSSA)
ОБЪЕДИНЕНИЕ МОЛОДЫХ УЧЁНЫХ И СПЕЦИАЛИСТОВ АРЦАХА (ОМУСА)
www.aegmm.org

ԳԻՏԱԿԱՆ ԱՐՅԱԽ

SCIENTIFIC ARTSAKH

НАУЧНЫЙ АРЦАХ

№1, 2018

*Նվիրվում է Հայաստանի առաջին Հանրապետության 100-րդ, Արցախյան շարժման 30-րդ ու
Էրեբունի-Երևանի հիմնադրման 2800-րդ ամյակներին*

*Dedicated to the 100th anniversary of the First Republic of Armenia, the 30th anniversary
of the Artsakh movement and the 2800th anniversary of the founding of Erebuni-Yerevan*

*Посвящается 100-летию Первой Республики Армения, 30-летию Арцахского движения и
2800-летию основания Эребуни-Ереван*

ԱԵԳՄՍ – UYSSA – ОМУСА
ԵՐԵՎԱՆ – YEREVAN – ЕРЕВАН
2018

*Չրատարակության Է երաշխավորվել Երևանի պետական Չամալսարանի գիտական խորհրդի թիվ 2/8.8 առ 29.11.2018թ. որոշմամբ
 Рекомендовано к публикации решением учёного совета №2/8.8
 от 29.11.2018г. Ереванского государственного университета
 Recommended for publication by the Yerevan State University
 Academic Council Decision №2/8.8 of November 29, 2018*

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՐԴ

Նախագահ՝ ԵՊՉ ռեկտոր, ԳԱԱ թղթակից անդամ, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
Արամ ՄԻՍՈՆՅԱՆ

Անդամներ՝

ԱՎԱԳՅԱՆ Արծրուն, բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
 ԱՎԱՆԵՍՅԱՆ Չրանտ, հոգեբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
 ԲԱԲԱՅԱՆ Դավիթ, պատմական գիտությունների դոկտոր, դոցենտ
 ԲԱԼԱՅԱՆ Վահրամ, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
 ԳԱԼՍՏՅԱՆ Խաչիկ, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, դոցենտ
 ԳՅՈՒԼԱՄԻՐՅԱՆ Զուլիխան, մանկավարժական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
 ԳՐՈՒՉԴԵՎ Վլադիսլավ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (Կոստրոմա, ՌԴ)
 ԴԱՆԻԵԼՅԱՆ Գևորգ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
 ԵՂԻԱԶԱՐՅԱՆ Արման, պատմական գիտությունների դոկտոր, դոցենտ
 ԺԵՅՄՈ Մարտիկ, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (Օլշտին, Լեհաստան)
 ԼԱՊԵՎԿԱ Վալենտինա, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (Մոսկվա, ՌԴ)
 ԼՈՒԽՏԵՐՅԱՆԴՏ Օտտո, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (Չամբուրգ, Գերմանիա)
 ՉՈՎՍԵՓՅԱՆ Մուշեղ, բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
 ՂԱԶԻՆՅԱՆ Գագիկ, ԳԱԱ ակադեմիկոս, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր,
 ՄԱՐԿՈՍՅԱՆ Աշոտ, տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր
 ՄԻՆԱՅԱՆ Էդիկ, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
 ՆԵՐՍԻՍՅԱՆ Կարեն, տնտեսագիտության թեկնածու, դոցենտ
 ՍԱՐԳՅԱՆ Չայկ, տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր
 ՎԱՍԿՈՎ Մաքսիմ, սոցիոլոգիական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (Դոնի Ռոստով, ՌԴ)
 ԶԵՌՅԱՆ Գարիկ, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
 ԶՈՉԱՐՅԱՆ Տիգրան, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Գլխավոր խմբագիր՝ իրավաբանական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ **Ավետից ԳԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ**

Գիտական Արցախ, №1, 2018, Երևան, «ԱԵԳՄՍ» հրատ., 2018, 448 էջ:
 Scientific Artsakh, №1, 2018, Yerevan, «UYSSA» publ., 2018, 448 pages.
 Научный Арцах, №1, 2018, Ереван, Изд. «ОМУСА», 2018, 448 страниц.

«Գիտական Արցախ» պարբերականի 1-ին համարում տեղ են գտել հայկական արդի հիմնախնդիրներից մեկի՝ պետականության վերաբերյալ Չայաստանը, Արցախը, Ամերիկայի Միացյալ Նահանգները, Գերմանիան, Լեհաստանը և Բելառուսը ներկայացնող հեղինակների գիտական աշխատանքները:

Գիտական պարբերականում գետեղված են նաև Արցախի երիտասարդ գիտնականների և մասնագետների միավորման ու Երևանի պետական համալսարանի կողմից 2018թ. սեպտեմբերի 13-16-ը Ստեփանակերտում համատեղ կազմակերպված «Չայոց պետականության անցյալը, ներկան ու ապագան» 3-րդ միջազգային երիտասարդական գիտաժողովի լավագույն գիտական հոդվածները:

The first issue of «Scientific Artsakh» journal comprises the scientific works of authors from Armenia, Artsakh, the United States of America, Germany, Poland and Belarus on one of the most urgent problems for Armenians – the statehood. The publication also contains the best scientific articles of the 3rd international youth scientific conference «The past, present and future of the Armenian statehood», jointly organized by the Union of Young Scientists and Specialists of Artsakh and Yerevan State University on September 13-16, 2018 in Stepanakert.

В первом номере журнала «Научный Арцах» нашли место научные работы авторов из Армении, Арцаха, Соединенных Штатов Америки, Германии, Польши и Беларуси по одной из актуальных для армян проблем – государственности.

В издании размещены также лучшие научные статьи 3-ей международной молодежной научной конференции «Прошлое, настоящее и будущее Армянской государственности», совместно организованной Объединением молодых учёных и специалистов Арцаха и Ереванским государственным университетом 13-16 сентября 2018 года в Степанакерте.

EDITORIAL COUNCIL

Chairman: Aram SIMONYAN, Rector of YSU, NAS RA Associate Member, Doctor of History, Professor

Members:

AVAGYAN Artsrun, Doctor of Philology, Professor
 AVANESYAN Hrant, Doctor of Psychology, Professor
 BABAYAN David, Doctor of History, Associate Professor
 BALAYAN Vahram, Doctor of History, Professor
 DANIELYAN Gevorg, Doctor of Law, Professor
 GALSTYAN Khachik, Doctor of Political Sciences, Associate Professor
 GHAZINYAN Gagik, Academician of NAS RA, Doctor of Law, Professor
 GRUZDEV Vladislav, Doctor of Law, Professor (Kostroma, Russia)
 GYULAMIRYAN Julieta, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
 HOVSEPYAN Moushegh, Doctor of Philology, Professor
 KERYAN Garik, Doctor of Political Sciences, Professor
 KOCHARYAN Tigran, Doctor of Political Sciences, Professor
 LAPAEVA Valentina, Doctor of Law, Professor (Moscow, Russia)
 LUCHTERHANDT Otto, Doctor of Law, Professor (Hamburg, Germany)
 MARKOSYAN Ashot, Doctor of Economic Sciences, Professor
 MINASYAN Edik, Doctor of History, Professor
 NERSISYAN Karen, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
 SARGSYAN Hayk, Doctor of Economic Sciences, Professor
 VASKOV Maksim, Doctor of Sociology, Professor (Rostov-on-Don, Russia)
 YEGHIAZARYAN Arman, Doctor of History, Associate Professor
 ZEJMO Marek, Doctor of Political Sciences, Professor (Olsztyn, Poland)

Editor-in-Chief: Avetik HARUTYUNYAN, Candidate of Law, Associate Professor

РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ

Председатель: ректор ЕГУ, член-корреспондент НАН Республики Армения, доктор исторических наук, профессор **Арам СИМОНЯН**

Члены:

АВАԳՅԱՆ Արժրուն, доктор филологических наук, профессор
 АВАՆԵՏՅԱՆ Գրանտ, доктор психологических наук, профессор
 ԲԱԲԱՅԱՆ Դավիդ, доктор исторических наук, доцент
 ԲԱԼԱՅԱՆ Վահրամ, доктор исторических наук, профессор
 ՎԱՏՅԿՈՎ Մաքսիմ, доктор социологических наук, профессор (Ростов-на-Дону, Россия)
 ԳԱԼՏՅԱՆ Խաչիկ, доктор политических наук, доцент
 ԳՐՈՒԶԴԵՎ Վլадислав, доктор юридических наук, профессор (Кострома, Россия)
 ԳՅՍՒԼԱՄԻՐՅԱՆ Ժուլյետա, доктор педагогических наук, профессор
 ԴԱՆԻԵԼՅԱՆ Գեվորգ, доктор юридических наук, профессор
 ԵԳԻԱԶԱՐՅԱՆ Արման, доктор исторических наук, доцент
 ԶԵՅԻՄՈ Մարեկ, доктор политических наук, профессор (Ольштын, Польша)
 ԿԱԶԻՆՅԱՆ Գագիկ, академик НАН РА, доктор юридических наук, профессор
 ԿԵՐՅԱՆ Գարիկ, доктор политических наук, профессор
 ԿՕՇԱՐՅԱՆ Կոչարյան Թիգրան, доктор политических наук, профессор
 ԼԱՔԱԵՎԱ Վալենտինա, доктор юридических наук, профессор (Москва, Россия)
 ԼՅՈՒՒՏԵՐՔԱՆԴՏ Օտտո, доктор юридических наук, профессор (Гамбург, Германия)
 ՄԱՐԿՕՏՅԱՆ Աշոտ, доктор экономических наук, профессор
 ՄԻՆԱՏՅԱՆ Էդիկ, доктор исторических наук, профессор
 ՆԵՐՏԻՏՅԱՆ Կարեն, кандидат экономических наук, доцент
 ՕՎՏՍԵՔՅԱՆ Մուսիգ, доктор филологических наук, профессор
 ՏԱՐԳՏՅԱՆ Գայկ, доктор экономических наук, профессор

Главный редактор: кандидат юридических наук, доцент **Аветик АРУТЮНЯН**

*Տպագրվում է ՀՀ սպորտի և երիտասարդության հարցերի նախարարության աջակցությամբ
 Is published with the support of the Ministry of Sport and Youth Affairs of the Republic of Armenia
 Публикуется при поддержке Министерства спорта и по делам молодежи Республики Армения*

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ, ՀՈԳԵԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ
PEDAGOGY, PSYCHOLOGY
ПЕДАГОГИКА, ПСИХОЛОГИЯ

ՀԱՄԱԿԱԶՄ ԴԱԱՐԱՆՆԵՐՈՒՄ ՈՌԿՈՐՈՂՆԵՐԻ ՈՒՍՈՒՄԱԿԱՆ
ԳՈՐԾՈՒՆԵՆՈՒԹԱՆ ԱԿՏԻՎԱՑՄԱՆ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ
ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ

ԱՆՆԱ ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ

Արդի մանկավարժության գերխնդիրներից մեկն ուսուցման ակտիվացման և արդյունավետության բարձրացման նոր եղանակների որոնումն է:

Այսօր ձևավորվել են մի շարք մոտեցումներ, որոնք կարող են անվանել անձին ուղղված, զարգացնող ուսուցման տեխնոլոգիաներ: Ժամանակակից մանկավարժությանն այսօր հայտնի են ուսուցման մի շարք տեխնոլոգիաներ, որոնց թվին են պատկանում Լ.Վ. Ջանկովի տարրական դպրոցի դիդակտիկ համակարգի, Լ.Բ. Էլկոնինի և Վ.Վ. Դավիդովի զարգացնող ուսուցման, Ջ. Քերոլի և Բ. Բլումի գիտելիքների լրիվ յուրացման տեխնոլոգիաները, Շ. Ամոնաշվիլու՝ տարրական դպրոցի աշակերտների զարգացման համագործակցային սկզբունքը և այլն:¹²

Կանգ կառնենք Ջ. Քերոլի և Բ. Բլումի գիտելիքների լրիվ յուրացման տեխնոլոգիայի վրա, քանի որ, ըստ մեզ, այն ավելի է համապատասխանում մեր առջև դրված խնդրի լուծմանը:

Ըստ Բենջամին Բլումի² տաքսոնոմիայի /համակարգի/՝ ուսուցման գործընթացին հատուկ է հիմնական աստիճան՝ գիտելիք, իմաստավորում, կիրառում, վերլուծություն, համադրում, կշռադատում կամ գնահատում:

Ուսուցման ողջ համակարգը Բլումը պատկերավոր կերպով համեմատում է սար մագլցելու հետ, կամ աստիճանների, որոնցով բարձրանում է սովորողն ուսման ընթացքում: Ուսուցման առաջին աստիճանը Բլումը համարում է մտապահումը, որը նմանեցնում է գիտելիքների «սարի ստորոտին», իսկ գնահատումը, որոշումների կայացումը՝ «գագաթին» կամ այն վերջնական հարթակին, որին հասնում է սովորողն ուսման ընթացքում:

¹ **Պետրոսյան Յ. Յ.** Ուսուցման ժամանակակից տեխնոլոգիաներ, մոդուլային ուսումնական ձեռնարկ, - Եր., ԱՆ-ՁՈՆ, 2008, էջ 36, 78:

² Բենջամին Բլում 1913-1999: Հիկագոյի Հայր Պարկի համալսարանի կրթության պրոֆեսոր: Նա ճանաչված է որպես Միջազգային կրթական միության հիմնադիր անդամ: Նրա նախածեռնությամբ են ստեղծվել Միջազգային կրթական միության, Փորձարարական ուսուցման և Առաջին միջազգային մաթեմատիկական կրթության ընկերությունները /1964/: Բլումը խորհրդատու է եղել աշխարհի տարբեր ազգերի կրթական համակարգերի զարգացման և գնահատման հարցերում: Ամերիկյան կրթական հետազոտությունների միության նախկին նախագահ, Միացյալ Նահանգների ազգային մանկավարժական ակադեմիայի անդամ Բլումը 17 հիմնարար գրքերի հեղինակ և համահեղինակ է: Մանկավարժական շրջանակներում Բենջամին Բլումը ճանաչված է որպես մանկավարժական հոգեբանության մասնագետ: Նրա առաջարկած ուսուցման համակարգը՝ որպես Բլումի տաքսոնոմիա, լայն տարածում է գտել աշխարհում

Գիտելիքը ենթադրում է գիտելիքների մտապահում կամ վերհիշում: Գիտելիքը կամ հաղորդվող նյութն ուսուցման հիմնաքարն է: Մտապահումն իր էությանը մեխանիկական է, սակայն ձևավորում է այն հիմքը, որի վրա կառուցվում է ուսուցման շենքը: Դա այն հիմքն է, որի վրա բարձրանում է մտածողության ամբողջ կառույցը:

Իմաստավորումը ենթադրում է համեմատում, դասավանդվող, հաղորդվող նյութի իմաստն ընկալելու, բացատրելու, գաղափարները ձևափոխելու, յուրացնելու կարողություն: Յուրացման այս աստիճանն ավելի բարձր է, քան պարզ մտապահումը:

Կիրառումը ենթադրում է յուրացրած նյութը, գաղափարները համապատասխան իրավիճակներում գործադրելու, ինչպես նաև նոր ստեղծված իրավիճակներում, կյանքում հանդիպող հիմնախնդիրները լուծելիս դրանք կիրառելու կարողություններ:

Վերլուծությունը ենթադրում է ուսումնասիրվող նյութի տրոհումն մասերի միջև առկա կապերի դիտարկում: Վերլուծություն՝ նշանակում է նաև այլ նյութերի կամ տեղեկությունների տեղադրում առանձին մասերի միջև:

Համադրումը ենթադրում է առանձին գաղափարների միացում, զուգակցում, առանձին գաղափարների և նյութերի միջև նոր կապերի ձևավորում:

Կշռադատումը կամ գնահատումը համակարգի բարձրագույն աստիճանն է: այստեղ է տեղի ունենում ամբողջ նյութի գնահատումը նոր մակարդակում: Գնահատման մեջ են ներառվում գաղափարների, փաստերի դիտարկումը, ապացույցները և գնահատումը:¹

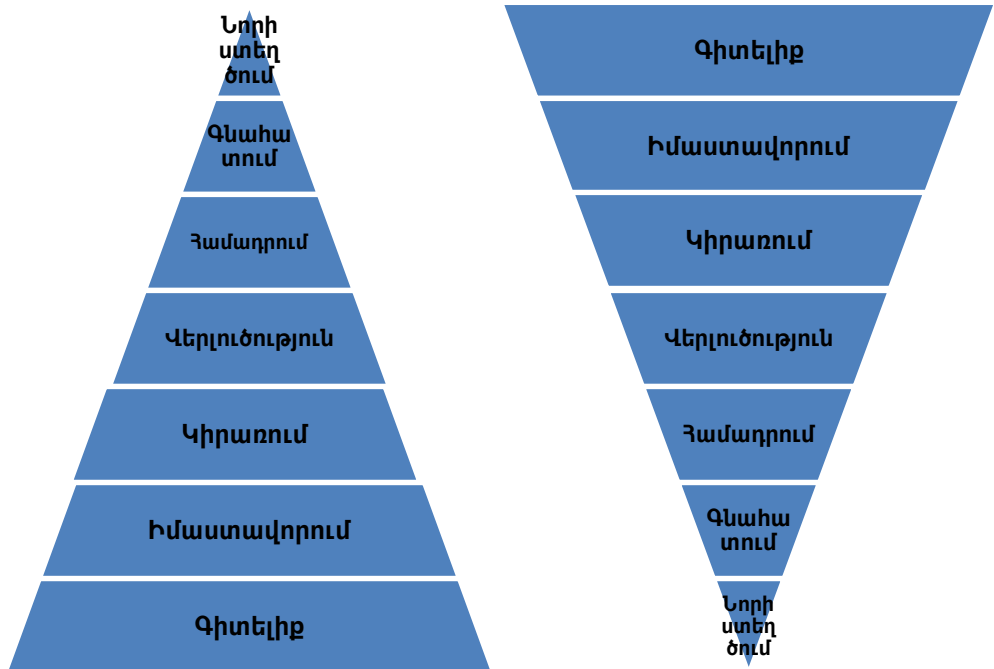
Մենք տեսնում ենք, որ այս սանդղակում պակասում է մի կարևոր, ստեղծագործական, նորը ստեղծող աստիճան: Մեր հավելումներով կստանանք բուրգ, որի գագաթին որպես վերջնական նպատակ կստանանաք նորի ստեղծումը. ուսուցման նպատակների «Բուրգ»:

Նման մոտեցումն ուսուցման գործընթացը կարող է դարձնել ավելի արդյունավետ մանավանդ համակազմ դասարաններում, քանի որ այս դեպքում նորի ստեղծումն է դիտարկվում որպես ուսուցման առավել բարձր նպատակ, ինչն

¹ Արևաուդյան Ա. և ուրիշներ. «Մասնագիտական զարգացման ձեռնարկ ուսուցիչների համար», ԿԱԻ հրատ., -Եր., 2004, էջ 16:

էլ համապատասխանում է ուսուցման արդիական և գործիմաց ուսուցման ձևակերպված նպատակներին: Ուսուցման ակտիվացումն այսօր արդեն դառնում է ոչ թե մանկավարժական մոտեցում, այլ ողջ ուսումնական գործընթացի դիդակտիկական սկզբունք և ելակետային դրույթ: Այն պարտադրում է այս ուսուցման նպատակների «բուրգում» կազմակերպել մի քանի փոփոխություններ: Եթե սովորողը գիտելիքների ընկալման փուլում ունի միայն դրանք մտապահելու ակտիվություն, ապա նման ուսուցման արդյունքում նա պարզապես մտապահում է նյութը: Այսինքն՝ ուսուցչի «լավ լսեք, հետո կրկնելու ենք» հրահանգը ձևավորում է ընդամենը հետագայում կրկնելու համար անհրաժեշտ ակտիվություն: «Լավ լսեք, հետո դուք ինքնուրույն պետք է կատարեք այս ամենը» ցուցումը հիմնականում խթանում է նրանց գիտելիքների կիրառման մակարդակի բարձրացումը: Եվ, երբ արդեն իսկ գիտելիքների հաղորդման փուլում խթանվում է սովորողների առավելագույն ակտիվությունը՝ ստեղծագործական մտածողությունը, ապա այդ ակտիվությունը սովորողին ուղղորդում է ուսուցման ամբողջ գործընթացում և «գագաթնակետում» հանգեցնում նորի ստեղծմանը:

Այս ամենը փորձենք ներկայացնել գծապատկերի տեսքով, պարզապես շրջելով բուրգերը՝ համադրենք իրար հետ:

Այս գծագիրն իրականում սիմվոլիկա է: Սակայն ընկալման համար չափազանց պարզ է: Այստեղից հետևում է, որ ակտիվությունն ուսումնական գործընթացի որոշիչ պայմանն ու հաջողության գրավականն է, ժամանակակից դիդակտիկայի կարևորագույն սկզբունքը, որով և պայմանավորված է ոչ միայն ողջ ուսումնական գործընթացի արդյունավետությունը, այլև միաժամանակ հասարակական խնդիրների լուծման և զարգացման հիմքն է:

Ստացված երկրաչափական պատկերը բնութագրում է մանկավարժական ողջ գործընթացի համաչափությունը, անընդհատությունն ու շարունակականությունը հատկապես համակազմ դասարաններ ունեցող դպրոցներում:

Համակազմ դասարաններ ունեցող դպրոցների հարցը, որպես գերխնդիր, տարիներ շարունակ հուզել է թե՛ արտերկրի, թե՛ Ռուսաստանի, թե՛ Հայաստանի և թե՛ Արցախի դպրոցներում աշխատող ուսուցիչներին, մեթոդիստներին:

Համակազմ դասարաններ ունեցող դպրոցները կարող են լինել երկհամակազմ, որտեղ միավորված են երկու դասարաններ /երկկազմ/ և միահամակազմ, որտեղ միավորված են բոլոր դասարանները՝ հիմնականում կրտսեր օղակի 1-ին, 2-րդ և 3-րդ դասարանները: Համակազմ դասարաններ ունեցող դպրոցներ երևույթը պայմանավորված է տվյալ տարածաշրջանի սոցիալ-տնտեսական պայմաններով, հիմնավորված այդպիսի պայմաններում անգամ սերնդի կրթության և դաստիարակության խնդիրները կրթության չափորոշիչներին համահունչ լուծելու դիրքորոշումներով:

Այսօր համակազմ դասարաններ ունեցող դպրոցները կարիք ունեն մանկավարժական գործընթացի հատուկ կազմակերպման, որտեղ կարևոր է հաշվի առնել երեխայի տարիքային և անհատական զարգացման կոնկրետ մոտեցումները, բազմաթիվ տարածաշրջանային, սոցիալ-տնտեսական մշակութային գործոնները¹:

Հեռավոր գյուղական համայնքների սոցիալական ենթակառուցվածքներում այլ կրթական հաստատությունների բացակայությունը գրկում է գյուղի դպրոցի աշակերտին լրացուցիչ կրթության հնարավորություններից, ժամանակակից սարքավորումներից:

Եթե համակազմ դասարանում սովորող աշակերտների մոտ ուսուցիչը ձևավորի ստեղծագործական մտածողություն՝ մաթեմատիկական յուրաքանչյուր առաջադրանքի ընկալումը կապելով կյանքի հետ, մենք կունենանք պետականություն կերտող արժանի սերունդ:

Ստորև ներկայացնում ենք համակազմ դասարանում /2-րդ և 4-րդ դասարաններ/ անցկացվող դասի մի նմուշ:

Աստիճանը	Երկրորդ դասարան	Չորրորդ դասարան
Թեման	<i>Երկնիչ թվերի գումարումն ու հանումը առանց կարգային անցումի</i>	<i>Կապը թվաբանական գործողությունների միջև</i>
Գիտելիքը	Պարզվում է՝ միավորին գումարել են միավոր, տասնյակներին՝ տասնյակներ: Եզրահանգում են, որ գումարել և հանել են երկնիչ թվին երկնիչ թիվ, սակայն կարգը չեն անցել:	ա/գումարից հանելով գումարելիներից մեկը՝ ստանում ենք մյուս գումարելին, բ/ արտադրյալը բաժանելով արտադրիչներից որևէ մեկին /որը 0 չէ/՝ ստանում ենք մյուս արտադրիչը, գ/ տարբերությանը գումարելով հանելին՝ ստանում ենք նվազելին, դ/ բաժանարարը բազմապատկելով քանորդով՝ ստանում ենք բաժանելին:
Իմաստավորում	Մարզողական վարժություններ հ. 258, 259, 260, 262 56-32=24	Մարզողական վարժություններ հ.403, 404, 405, 406, 408

¹Зайкин М.И. Сельская школа: модернизация содержания образования// Сельская школа.2004.№ 2. с.3-6. Организация образования в сельской местности России (исторический очерк). М.: РАО, 1993.

Կիրառում	Հ. 261 խնդիր Երեք արկղում կա 76 կգ խնձոր: Առաջին արկղում կա 22 կգ, երկրորդում՝ 23 կգ: Որքան խնձոր կա երրորդ արկղում:	h. 408, 409, 410 □:8= 3226 18=2160:□ 3. □= 16500 և այլն:
Վերլուծություն	Ինչպես կարելի է կերպարվեստի դասին հավասար բաժանել 21 մատիտը 3 աշակերտի միջև, կամ՝ ինչպես կարելի է երեք տարբեր բնագավառում կողմնորոշվել /ըստ խնդրի բովանդակության/, կամ՝ ինչպես ցանկապատել հողամասը, որ ստացվի պահանջվող ձևով ցանկապատ:	Եթե 3 հա հողամասից ստացվել է 16տ 500կգ ցորեն, ուրեմն 1 հեկտարից ստացվել է 55g ցորեն: Ուրեմն ինչպես անել, որ գոնե պահպանվի արդյունավետության այդ չափը:
Համադրում	Ուրեմն կարելի է արդյունավետ դարձնել կերպարվեստի դասը, նույնիսկ եթե աշակերտները չունեն մատիտներ և այլն:	Կարելի է նույն ձևով ցորենը ցանել նույն ժամանակահատվածում, մշակել առավել լավ միջոցներով և այլն:
Գնահատում	Թեմայի յուրացման համար չի պահանջում տրամաբանական ուժեղ մտածողություն, այլ յուրաքանչյուրաշակերտի մոտ ձևավորում է ստեղծագործական մտածողության քայլաշար:	Թեմայի յուրացման համար չի պահանջում տրամաբանական ուժեղ մտածողություն, այլ յուրաքանչյուրաշակերտի մոտ ձևավորում է ստեղծագործական մտածողություն:
Նորի ստեղծում	Եթե 56 կգ ընկույզից ստացվում է 32 կգ մաքուր ընկույզ, ուրեմն թափոնը 24կգ է, ինչը արդյունավետ գործարք չէ:	Նույն տեղանքում հողատարածքի մակերեսը մեծացնել, մանավանդ, որ այդ վարժություններին հաջորդում են նմանատիպ խնդիրներ ¹ :

¹ Մկրտչյան Ս., Աբրահամյան Ա., Իսկանդարյան Ս. 'Մաթեմատիկա' 2-րդ և 4-րդ դասարանների համար, «Չանգակ», Երևան 2016թ.

**ԱՆՆԱ ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ
ՀԱՍՏԱԿԱԶՄ ԴԱՍԱՐԱՆՆԵՐՈՒՄ ՍՈՎՈՐՈՂՆԵՐԻ ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ
ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ԱԿՏԻՎԱՑՄԱՆ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ**

Բանալի բառեր. *մանկավարժության գերխնդիր, ուսուցման ակտիվացում, արդյունավետության բարձրացում, Բենջամին Բլումի տաքսոնոմիա*

Հոդվածում ներկայացված են համակազմ դասարանում սովորողների մոտ ստեղծագործական մտածողության զարգացման արդիական մոտեցումները՝ Բ. Բլումի տաքսոնոմիայի կիրառմամբ:

Եթե ուսուցիչը աշակերտների մոտ ձևավորի ստեղծագործական մտածողություն, նրանք հեշտությամբ կկարողանան կողմորոշվել նույնիսկ ոչ ստանդարտ իրավիճակներում, և, համոզված ենք՝ մեծ ներդրում կունենան մեր պետության ապագա զարգացման գործում: Արցախի հանրակրթական դպրոցների համակազմ դասարանում սովորող շատ աշակերտներ ունեն այդ նախադրյալները. պարզապես անհրաժեշտ են նպատակային մոտեցումներ:

**Anna Petrosyan
PEDAGOGICAL TERMS ACTIVATION OF LEARNING PROCESS
IN SUPPORTIVE SCHOOLS**

Key words: *pedagogical problem, activation of teaching, increase of efficiency, Benjamin Bloom's taxonomy*

The article presents modern methods of creative thinking using Benjamin Bloom's taxonomy in complete classes.

If the teacher manages to form creative thinking in students, they will be able to act and orient even in unusual situations. No doubt, they will make a great contribution to the future development of our state. Many of the co-classroom students in comprehensive schools have the potential, objective approaches are needed.

**Анна Петросян
ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ДЛЯ АКТИВИЗАЦИИ ПРОЦЕССА
ОБУЧЕНИЯ УЧАЩИХСЯ КОМПЛЕКТНЫХ ШКОЛ**

Ключевые слова: *педагогическая проблема, активизация обучения, повышение результативности, таксономия Бенджамина Блума*

В статье представлены современные методы креативного мышления с использованием таксономии Бенджамина Блума в комплектных классах.

Если учитель сформирует у учащихся креативное мышление, они смогут легко ориентироваться даже в нестандартных ситуациях и, мы уверены, в дальнейшем внесут большой вклад в дело развития государства. Многие учащиеся комплектных классов в общеобразовательных школах Республики Арцах имеют потенциал для формирования указанного типа мышления, просто необходим целевой подход.

- 56. Պետրոսյան Աննա** – ՄՄՐ դասախոս, մ.գ.թ., դոցենտ
Petrosyan Anna - Lecturer of MMU, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
Петросян Анна – преподаватель УММ, к.п.н., доцент
E-mail: anna.petrosyan5@gmail.com
- 57. Պետրոսյան Մարգարիտ** - ԵՊԼՐ ասպիրանտ և դասախոս
Petrosyan Margarit - PhD student and Lecturer of YSULSS
Петросян Маргарит - аспирант и преподаватель ЕГЛУ
E-mail: petrossianmaga@gmail.com
- 58. Պողոսյան Լիլիթ** - ԵՊՐ դասախոս, պ.գ.թ., դոցենտ
Poghosyan Lilit - Lecturer of YSU, Candidate of History, Associate Professor
Погосян Лилит - преподаватель ЕГУ, к.и.н., доцент
E-mail: lilithpoghosyan@yahoo.com
- 59. Սարգսյան Արփինե** - ԶՊՏԶ Գյումրու մասնաճյուղի հայցորդ
Sargsyan Arpine - PhD student of ASUE Gyumri branch
Саргсян Арпине - соискатель Гюмрийского филиала АГЭУ
E-mail: arpinesargsyan1994@gmail.com
- 60. Սարգսյան Լիլիթ** - ԶՌՅ մագիստրատուրայի ուսանող
Sargsyan Lilit - student of Master course of ARU
Саркисян Лилит - студентка магистратуры РАУ
E-mail: sargsyan.lilit.97@gmail.com
- 61. Սարգսյան Հայկ** - ԵՊՐ տնտեսագիտության և կառավարման ֆակուլտետի դեկան, տ.գ.դ., պրոֆեսոր
Sargsyan Hayk - Dean of the faculty of Economics and Management, Doctor of Economic Sciences, Professor
Саргсян Гайк - декан факультета экономики и управления ЕГУ, д.э.н., профессор
E-mail: sargsyan.yso@gmail.com
- 62. Սարոյան Գալուստ** - Երևանի թատրոնի և կինոյի պետական ինստիտուտի ուսանող
Saroyan Galust - student of Yerevan State Institute of Theatre and Cinema
Сароян Галуст - студент Ереванского государственного института театра и кино
E-mail: galust_saroyan@edu.aua.am
- 63. Սիբիրսկայա Ալբինա** - Բելառուսի ԳԱԱ ավագ գիտաշխատող (ք.Մինսկ, Բելառուս)
Sibirskaya Albina - Senior Researcher of NAS of Belarus (Minsk, Belarus)
Сибирская Альбина - старший научный сотрудник НАН Беларуси (г.Минск, Беларусь)
E-mail: kordik2004@mail.ru
- 64. Սիմոնյան Գուրգեն** - ԶԶ ԳԱԱ գիտաշխատող, ք.գ.թ.
Simonyan Gurgen - researcher of NAS RA, Candidate of Political Sciences
Симонян Гурген – научный сотрудник НАН РА, к.п.н.
E-mail: gurgensimonyan4@gmail.com

ՄԱՆԿԱԿԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ, ՀՈԳԵԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ
PEDAGOGY, PSYCHOLOGY
ПЕДАГОГИКА, ПСИХОЛОГИЯ

Աննա Պետրոսյան. Համակազմ դասարաններում սովորողների ուսումնական գործունեության ակտիվացման մանկավարժական պայմանները.....409
Anna Petrosyan. Pedagogical Terms Activation of Learning Process in Supportive Schools
Анна Петросян. Педагогические условия для активизации процесса обучения учащихся комплектных школ

Ռոզալյա Հարությունյան. Մարգինալության՝ որպես սոցիալ-հոգեբանական երևույթի դիտարկման փորձ.....415
Rozaly Harutyunyan. The Experience of Looking at Marginality as a Socio-Psychological Phenomenon
Розалия Арутюнян. Опыт рассмотрения маргинальности как социально-психологического явления

Արմինե Սևումյան. Ղեկավարների հուզական ինտելեկտի դրսևորումների վերլուծություն (Արցախի Հանրապետության օրինակով).....419
Armine Sevumyan. Analysis of the Indicators of Emotional Intelligence in Managers (on the Example of the Republic of Artsakh)
Армине Севумян. Анализ проявлений эмоционального интеллекта руководителей (на примере Республики Арцах)

ՏԵՂԵԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ՀԵՂԻՆԱԿՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ.....424
INFORMATION ABOUT THE AUTHORS
СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ

Տեղեկատվություն «Արցախի երիտասարդ գիտնականների և մասնագետների միավորում» հասարակական կազմակերպության գործունեության մասին.....433

Information on the Activities of «Union of Young Scientists and Specialists of Artsakh» NGO.....434

Информация о деятельности общественной организации «Объединение молодых ученых и специалистов Арцаха».....435